

Azərbaycan–ABŞ tərəfdaşlığının intellektual cəbhəsi

Noyabrın 18-də Bakıda keçirilmiş Azərbaycan–ABŞ Beyin Mərkəzlərinin I Forumu iki ölkə arasında intellektual diplomatiyanın, strateji düşüncə mübadiləsinin və yeni geosiyasi koordinatların formalaşmasının mühüm platformasına çevrildi. Forum regional və global güc balansının yenidən qurulduğu bir dövrdə Vaşinqton–Bakı xəttində strateji tərəfdaşlığın konturlarını müəyyən etmək baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Forumun birinci sessiyası 8 avqust 2025-ci il Vaşinqton Bəyannaməsinin regional güc balansı üçün yaratdığı yeni strateji çərçivəni təhlil etməyə həsr olundu. Bəyannamə ABŞ–Azərbaycan münasibətlərini klassik enerji əməkdaşlığından kənara çıxarıb daha geniş geosiyasi mənə daşıyan strateji tərəfdaşlıq mərhələsinə yüksəltdi. Forumda aparılan müzakirələr bir daha göstərdi ki, Vaşinqton sammitinin nəticələri regionda baş verən prosesləri tənzimləyən yeni siyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik modelinin əsasını qoyur.

Sessiyanın mərkəzi sualı belə formalaşdı: “Vaşinqton Sammitinin əsas siyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik nəticələri hansılardır və bunlar ABŞ–Azərbaycan münasibətlərinin parametrlərini necə dəyişir?” Sual ətrafında aparılan təhlillər göstərdi ki, sammit Azərbaycanın regiondakı rolunun Vaşinqton tərəfindən strateji səviyyədə tanınması ilə nəticələndi. ABŞ ilk dəfə olaraq Cənubi Qafqazda dayanıqlı nizamın qurulmasında Azərbaycanın aparıcı mövqeyini açıq şəkildə qəbul etdi. Bütün bu amillər Bakının postmünaqişə dövründə regional lider kimi təsdiqlənməsinə, nəqliyyat-kommunikasiya dəhlizlərinin mərkəzi qovşağına çevrilməsinə və enerji təhlükəsizliyində etibarlı tərəfdaş kimi tanınmasına institusional xarakter verdi.

Siyasi nəticələr göstərir ki, Vaşinqtonla Bakı arasında tərəfdaşlıq strateji təməllərə söykənir. ABŞ-ın Azərbaycanla əməkdaş-

lığı regiondakı böyük güclər arasındakı rəqabət fonunda yeni bir balans yaradır və Cənubi Qafqazın gələcək təhlükəsizlik arxitekturasında Azərbaycanın mövqeyini gücləndirir. Məhz baxımdan forumda ikinci mühüm sual irəli sürülürdü: “ABŞ–Azərbaycan tərəfdaşlığı regionda sülh quruculuğuna və sabitliyə nə dərəcədə təsir göstərə bilər?”

Analitik qiymətləndirmələr göstərdi ki, Vaşinqtonun Bakıya verdiyi siyasi dəstək postmünaqişə dövrünün ən kritik məsələsi olan Ermənistan–Azərbaycan münasibətlərinin normallaşması prosesini daha institusional, qaydalara əsaslanan çərçivəyə salır. ABŞ-ın vasitəçilik fəallığının artması regionda Rusiya təsirinin azalması ilə paralel gedir və bu, yeni diplomatik dinamika yaradır. Mədəni-humanitar etimadın gücləndirilməsi, sərhədlərin açılması, iqtisadi kommunikasiyanın bərpası kimi məsələlər daha çox Qərb təhlükəsizlik parametrlərinə əsaslanan modelə uyğunlaşır.

Sessiyada vurğulanan digər mühüm məsələ iqtisadi müstəvidə yaranan yeni əməkdaşlıq konturları idi. ABŞ kapitalı Azərbaycana bərpaulunan enerji, rəqəmsal təhlükəsizlik, nəqliyyat şəbəkələri və strateji texnologiyalar kimi sahələrdə də daxil olur. Belə investisiyalar geoiqtisadi xarakter daşıyan siyasi kapital qoyuluşudur və Azərbaycan iqtisadiyyatında dərin modernizasiya prosesini təşviq edir.

Təhlükəsizlik sahəsində isə Vaşinqton Sammitinin nəticələri daha dərinidir. Hərbi-texniki dialoqun genişləndirilməsi və terrorizmə qarşı koordinasiya Cənubi Qafqazda yeni təhlükəsizlik ekosistemi formalaşdırır. ABŞ-ın postmünaqişə reabilitasiyası sahəsində institusional dəstəyi isə Azərbaycanın öz suveren ərazilərində tammiqyaslı bərpa proqramını sürətləndirir və təhlükəsizlik risklərini azaldır.

Forum çərçivəsində səslənən üçüncü əsas sual belə idi: “Yeni strateji format regional dayanıqlılıq, davamlı inkişaf və təhlükəsizlik üçün hansı imkanlar və çağır-

rışlar yaradır?” Analitik yanaşmalar göstərir ki, imkanlar çoxşaxəlidir: Azərbaycan üçün geosiyasi manevr sahəsi genişlənir, ABŞ regionun sabitlik mexanizmlərinin əsas təminatçılarından birinə çevrilir və böyük güclər arasındakı rəqabətdə Cənubi Qafqaz daha balanslı mövqeyə sahiblənir. Lakin bu yeni format eyni zamanda müəyyən çağırışlar da yaradır: bölgədə təsir imkanlarını itirən aktorlar bu dəyişikliklərə qarşı reaksiya göstərə bilər, kommunikasiya marşrutlarının təhlükəsizliyi yeni risklərə məruz qala bilər və sülhün institusionallaşdırılması uzunmüddətli siyasi iradə tələb edir.

Birinci sessiyada aparılan müzakirələr yekun olaraq göstərdi ki, Vaşinqton Bəyannaməsi ABŞ–Azərbaycan münasibətlərini köklü şəkildə yeniləyir. Əməkdaşlığın parametrləri artıq üç strateji sütun üzərində qurulur: təhlükəsizlik inteqrasiyası, iqtisadi modernizasiya və regional nizamın formalaşdırılmasında ortaq siyasi iştirak. Bütün bu amillər tərəfdaşlığı struktur səviyyədə dayanıqlı edir və ABŞ–Azərbaycan münasibətlərini gələcək onillik üçün regional sabitliyin əsas elementlərindən birinə çevirir.

*

Forumun ikinci sessiyası Cənubi Qafqazda son dövrdə baş verən geosiyasi dəyişikliklərin regiondakı qüvvələr balansına və Ermənistan–Azərbaycan sülh prosesinə təsirini təhlil etməyə həsr olundu. Sessiyada əsas diqqət Vaşinqton Sammitindən sonra formalaşan regional nizamın praktik aspektlərinə, sülhün davamlılığını təmin edən institusional mexanizmlərə və postmünaqişə dövründə yaranan risklərə yönəldi. Paneldə aparılan müzakirələr göstərdi ki, Vaşinqton Bəyannaməsi Cənubi Qafqazın geosiyasi çevikliyinin artırılması və uzunmüddətli sülhün dayanıqlılığının təmin olunması üçün də strateji çərçivə rolunu oynayır.

Sessiyada müzakirə olunan ilk sual belə formalaşdı: “Vaşinqton Sammitin-

dən sonra regional və global güclər arasındakı geosiyasi dəyişikliklər Cənubi Qafqazdakı sabitliyə və güc balansına necə təsir göstərəcək?” Analitik təhlil göstərdi ki, ABŞ–Azərbaycan strateji tərəfdaşlığının rəsmiləşməsi Rusiya, Türkiyə və İran

daxil olmaqla bütün regional aktorlar üçün yeni parametrlər müəyyən edir. Dəyişikliklər böyük güclər arasında balansı incə şəkildə yenidən tənzimləyir: ABŞ-ın iştirakı regionun təhlükəsizlik mexanizmini möhkəmləndirir, Rusiya və İranın təsir dairəsi ilə uyğunlaşan taktiki addımlar atılır, Türkiyə ilə Azərbaycanın koordinasiyası isə regional sabitliyi gücləndirir. Deməli, Cənubi Qafqazda güc balansı daha çox çoxtərəfli əməkdaşlıq və Qərb standartlarına yaxınlaşma üzərində formalaşır, bu isə sülh prosesinə daha əlverişli şərait yaradır.

Sessiyada ikinci sualın müzakirəsi diqqəti Ermənistan–Azərbaycan sülh prosesinə yönəltdi: “Ermənistan–Azərbaycan sülh prosesi üçün yeni imkanlar və risklər hansılardır?” Analitik qiymətləndirməyə görə, Vaşinqton Bəyannaməsi sülh prosesinə həm institusional dəstək verir, həm də diplomatik manevr imkanlarını genişləndirir. Yeni imkanlar arasında hərtərəfli sülh sazişinin imzalanma perspektivi, sərhədlərin delimitasiyası, humanitar əməkdaşlıq və iqtisadi reinteqrasiya proqramlarının

təşviqi var. Eyni zamanda, risklər də mövcuddur: regional aktorların maraqlarının toqquşması, böyük güclərin rəqabəti və prosesin gedişində hər hansı tərəfin ciddi kompromis etməməsi sülhün davamlılığına mənfi təsir göstərə bilər. Forum iştirakçıları vurğuladı ki, sülhün dayanıqlı olması üçün Vaşinqtonun vasitəçiliyi regionun bütün əsas aktorlarını əhatə etməlidir.

Sessiyada üçüncü sual sərhəd təhlükəsizliyi, humanitar əməkdaşlıq və nəqliyyat əlaqələri ilə bağlı idi: “Sərhəd təhlükəsizliyi, humanitar əməkdaşlıq və nəqliyyat əlaqələri sülhün davamlılığına necə töhfə verə bilər?” Forum iştirakçılarının analitik baxışı göstərdi ki, sərhəd təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi etimad və qarşılıqlı təhlükəsizlik mexanizmlərinin qurulması deməkdir. Humanitar əməkdaşlıq və sərhəd bölgələrində infrastrukturun bərpası insanların gündəlik həyatına təsir göstərir və sosial etimadın möhkəmlənməsinə xidmət edir. Nəqliyyat və kommunikasiya əlaqələrinin açılması isə iqtisadi inteqrasiyanı təşviq edir, regional bağları gücləndirir və tərəflər arasında davamlı əməkdaşlıq üçün konkret mexanizmlər yaradır. Forumda qeyd edildi ki, bu yanaşma sülhü praktik həyat səviyyəsində möhkəmləndirir və uzunmüddətli barış üçün strateji zəmin yaradır.

Sessiyanın yekununda bir də aydın oldu ki, Vaşinqton Bəyannaməsi və ABŞ–Azərbaycan strateji tərəfdaşlığı Ermənistan–Azərbaycan sülh prosesinə siyasi dəstək verməklə yanaşı, regionda dayanıqlı nizamın qurulması üçün institusional çərçivə yaradır. Sülhün real nəticəyə çevrilməsi üçün diplomatik mexanizmlər, sərhəd təhlükəsizliyi, humanitar əməkdaşlıq və infrastrukturun inkişafı bir-biri ilə inteqrasiya edilməli, regional aktorların maraqları incə tarazlıqla qorunmalıdır.

Azərbaycan–ABŞ strateji tərəfdaşlığı Cənubi Qafqazda uzunmüddətli sülhün, təhlükəsizlik balansının və iqtisadi inteqrasiyanın əsasını qoyan praktik institutlara çevrilə biləcək strateji mexanizmdir. Sessiyalarda iştirak edən müxtəlif beyin mərkəzlərindən beynəlxalq və yerli analitiklər, o cümlədən siyasi müşahidəçilər ABŞ-ın tərəfdaşlıq rolunun postmünaqişə dövründə sülh prosesinin institutlaşdırılmasında nə qədər həlledici olduğunu bir daha təsdiqlədi. Son olaraq qeyd edək ki, artıq Vaşinqton Bəyannaməsi çərçivəsində formalaşan yeni əməkdaşlıq mexanizmləri sərhəd təhlükəsizliyi, humanitar proqramlar, nəqliyyat-kommunikasiya dəhlizlərinin bərpası və regional etimadın gücləndirilməsi sahələrində konkret nəticələr doğurur.

Şəbnəm ZEYNALOVA,
XQ-nin siyasi analitiki,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru